

ALLT MINDRE TID FÖR GRÄVANDE JOURNALISTIK

EN RAPPORT FRÅN STIFTELSEN GRÄVFONDEN I SAMARBETE MED
JOURNALISTFÖRBUNDET OCH STOCKHOLMS UNIVERSITET

Digitaliseringen och den explosionsartade utvecklingen av sociala medier har underlättat spridningen av desinformation och undergrävt mediebranschens traditionella affärsmodeller. Behovet av och efterfrågan på granskande journalistik är mycket stor i denna tid, samtidigt som många redaktioner pressas hårt ekonomiskt. Journalister och journalistik ifrågasätts och hotas.

Stiftelsen Grävfonden har tillsammans med Stockholms universitet och Journalistförbundet genomfört en kartläggning av tillståndet och arbetsvillkoren för den grävande journalistiken på svenska redaktioner. Undersökningen är den första i sitt slag.

Syftet är att få en samlad bild av villkoren för det granskande uppdraget på landets redaktioner. Studien har fokuserat på redaktionella resurser för grävande journalistik samt på kunskaper i grävmetoder och tillgången till fortbildning hos journalisterna, inte minst när det gäller digitala grävmetoder. För kvaliteten i det journalistiska arbetet och för möjligheterna att klara av det viktiga samhällsuppdraget att granska makten är journalisternas arbetsvillkor och verktyg centrala.

Resultaten från enkätundersökningen, som redovisas utförligare på följande sidor, visar att svenska redaktioner är i behov av ett omfattande ”grävlyft” – en hård satsning på undersökande journalistik som stärker grävkompetensen hos journalisterna och statusen för den grävande journalistiken.

- Många redaktioner har svårt att avsätta tillräckliga resurser för tidskrävande, grävande journalistik.
- Endast var tionde journalist anser att produktionskraven är förenliga med att kunna genomföra grävprojekt.
- Ytterst få journalister får avgörande fortbildning i de grävmetoder som digitaliseringen kräver.
- Mer än hälften av de svarande uppger att de inte fick någon journalistisk fortbildning alls under undersökningsåret 2019.
- Många journalister, framför allt frilansar, måste arbeta obetalt när de gör research för grävjobb.
- Studien visar att medieföretagens ägandeform har begränsad betydelse.

Grävfonden vill uppmana branschen att öka insatserna för fortbildning och prioritera undersökande journalistik högre i vardagsarbetet.

- Inför konkreta krav i kollektivavtalen på kompetensutveckling i journalistik.
- Inför grävgrupper eller grävstolar med roterande bemanning på alla redaktioner.
- Anpassa produktionskraven så att källkritiken i såväl daglig produktion som grävprojekt hinns med.
- Redaktioner bör ha en policy för riskdelning och betalning vid omfattande research och förstudier vid grävprojekt.
- Skärp tillämpningen av offentlighetsprincipen och utvidga den så att handlingar alltid kan lämnas ut digitalt.

”En demokrati kan inte fungera utan välinformerade och engagerade medborgare med ett kritiskt öga, och välinformerade medborgare kan inte existera utan ett väl fungerande utbildningssystem och trovärdiga medier med granskande journalistik av god kvalitet.”

(SOU 2016:30)

FÖRFATTARE OCH ANSVARIGA FÖR STUDIEN:

Kerstin Brunnberg, ordförande i Stiftelsen Grävfonden

Ester Pollack, professor vid Institutionen för mediastudier på Stockholms universitet

Andreas Widholm, docent vid Institutionen för mediastudier på Stockholms universitet

Erik Palm, ledamot i Stiftelsen Grävfonden och adjunkt vid Institutionen för mediastudier på Stockholms universitet

Göran Ellung, ledamot i Stiftelsen Grävfonden

Databearbetning: **Kalle Färm**

Korrekturläsning: **Ola Westerberg**, frilansjournalist

Tove Carlén, jurist vid Journalistförbundet, har bidragit med bakgrundvariabler, synpunkter och adresser.

Avsändare: **Stiftelsen Grävfonden** i samarbete med **Stockholms universitet** och **Journalistförbundet**.

September 2021

DETTA ÄR STIFTELSEN GRÄVFONDEN

Stiftelsen Grävfonden har till ändamål att främja en djupgående och kritiskt granskande journalistik, att verka för en bättre utbildning inom den undersökande medierapporteringen samt i övrigt verka för att höja den granskande journalistikens status och sprida insikt om dess betydelse för demokratin.

Stiftelsen Grävfonden har samlat in två miljoner kronor och delar sedan 2018 ut stipendier för fortbildning i grävande journalistik.

www.gravfonden.se

Kontakt: info@gravfonden.se

Swish-nummer: 1235280904

Bankgiro: 5265-7434

Grävfonden har organisationsnummer 802480-7102

INNEHÅLL

Metod	5
Resultat	6
Hur grävdes det 2019?	6
Obetalt grävande vanligt 2019	8
Hinder för offentlighetsprincipen februari 2020	12
Arbetsledning 2020	13
Journalistisk fortbildning 2019	14
Generell utbildning	15
Samarbete	16
Sammanfattning och slutsatser	17
Förslag till åtgärder	19
Referenser.....	20

METOD

Studien genomfördes i form av en mejlenkät utsänd till ett representativt urval av journalister som är medlemmar i Journalistförbundet, (5018 totalt). Enkäten skickades ut den 1 mars 2020 med en svarstid på tre månader. Utskicket följdes upp med mejlade påminnelser. De svarande utlovades anonymitet. För att säkerställa denna användes särskilda insamlingsverktyg så att identiteten på de svarande inte framgår vid analysen. Studien följer regelverket GDPR.

Frågorna belyser situationen i februari 2020 samt under 2019, det vill säga tiden före coronapandemin. 774 journalister svarade på hela eller delar av undersökningen. Svarsfrekvensen, cirka 15 procent, är låg, men bortfallsanalysen visar att fördelningen bland dem som har svarat till mycket stor del följer Journalistförbundets medlemsbas avseende anställningssituation, medietyp och arbetsuppgift¹. Studien har viss övervikt av svarande från radio (17 procent mot 11 procent i Journalistförbundets medlemsbas), något färre svar från tidningsjournalister (58 procent mot 67 procent i medlemsbasen). Reportrar har i större utsträckning än andra journalister svarat på undersökningen (60 procent mot 48 procent i Journalistförbundets medlemsbas) och bland de svarande råder också en övervikt av frilansjournalister (26 procent mot medlemsbasens 17 procent). Urvalet i studien stämmer alltså väl överens med strukturen på förbundets medlemmar.

DEFINITION AV GRÄVANDE JOURNALISTIK

Med grävprojekt avses en granskning som leder till en eller en serie av publiceringar för att avslöja eller skildra väsentliga förhållanden som allmänheten förut inte kände till. Vidare har grävprojekt definierats som en granskning som uppskattningsvis har tagit mer än 40 timmar (hela teamets tid).

Även andra mer vardagliga arbetsmoment utanför grävprojekt har undersökts såsom research, källkritik och databehandling.

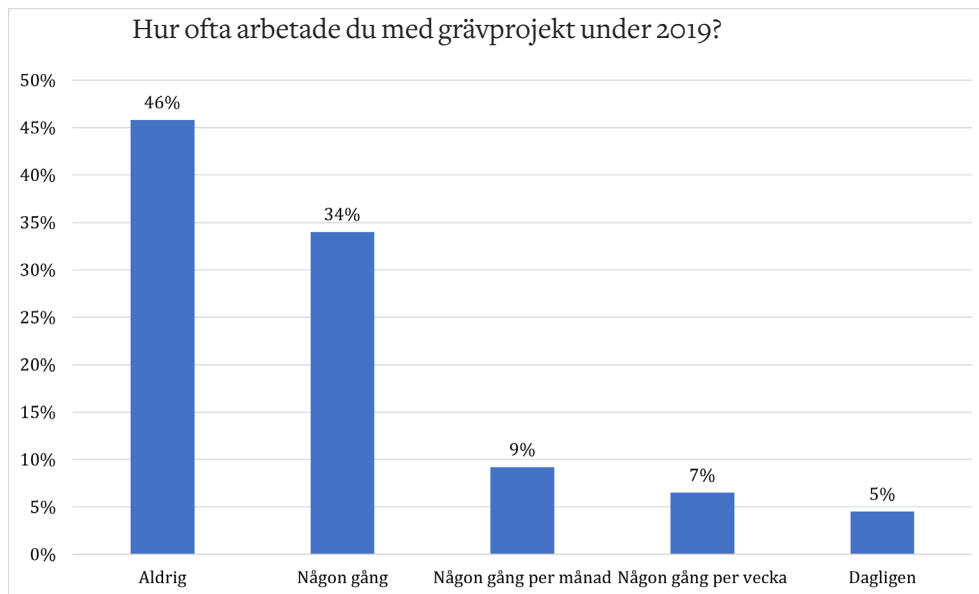
---

¹ Den låga svarsfrekvensen följer mönstret för liknande undersökningar bland journalister. Man kan jämföra med studien av journalisters säkerhet, som utfördes av Göteborgs universitet 2019, där svarsfrekvensen var 30 procent. Anledningen till den lägre svarsfrekvensen i den här studien kan vara att färre är engagerade i grävande journalistik än som påverkas av hot. Studien av journalisters säkerhet är dessutom återkommande och känd. Stiftelsen Grävfonden, huvudman och avsändare av grävstudien, är en yngre och inte lika känd organisation, vilket kan ha bidragit till en obenägenhet att svara.

RESULTAT

HUR GRÄVDES DET 2019?

Figur 1

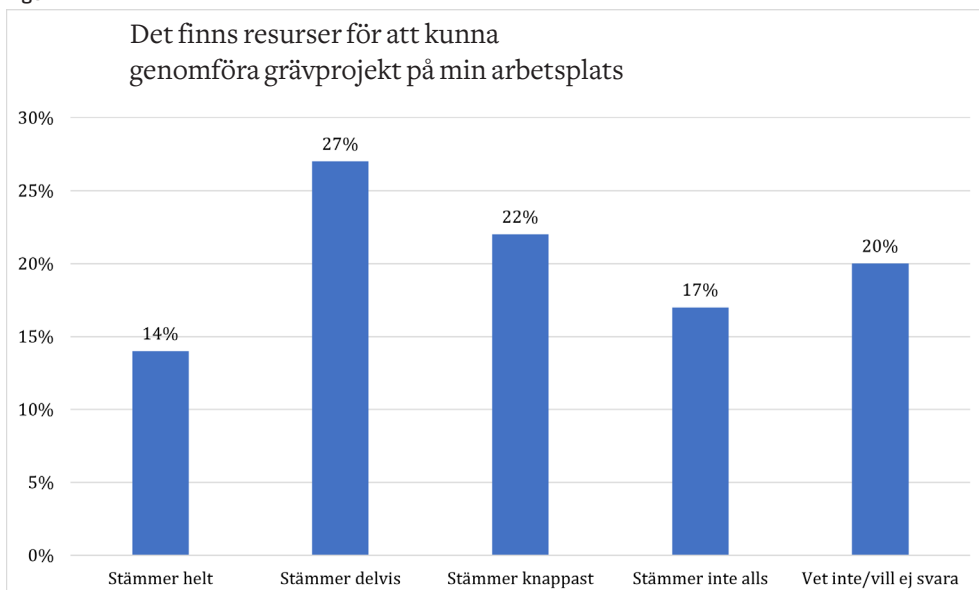
N (antal svarande): 694

Nära hälften av de svarande i undersökningen, 46 procent, uppger att de under 2019 inte vid något tillfälle arbetade med grävande journalistik. Fem procent anger att de dagligen arbetade med grävande journalistik och sju procent någon gång i veckan. De dagliga grävarna fördelar sig relativt jämnt mellan könen. En fjärdedel är frilansar.

Två av tre som gräver dagligen bor i en storstad. Ingen bor i mindre tätort eller glesbygd.

GRÄVRESURSER 2019

Figur 2

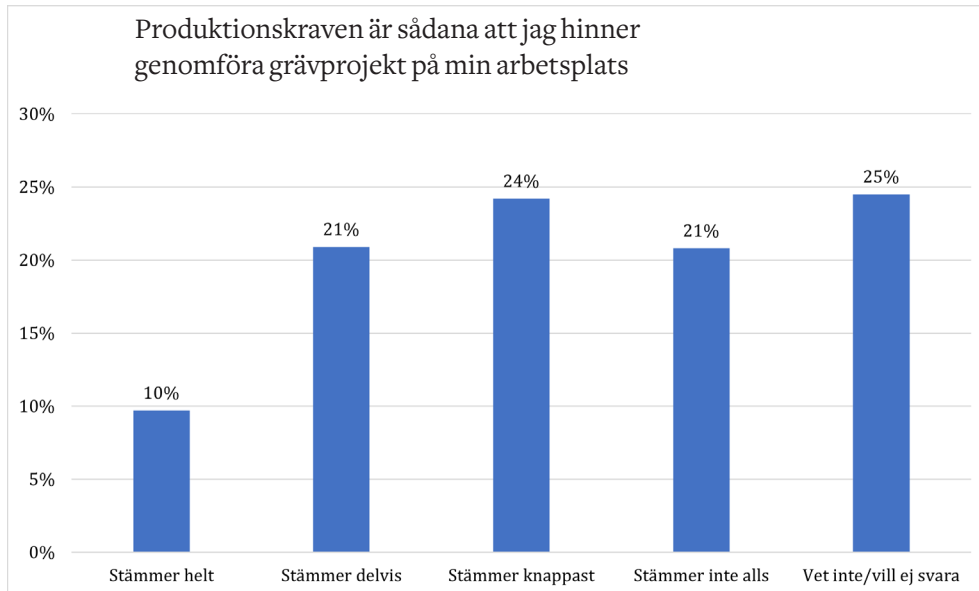

N: 683

Studien visar att bristande resurser ofta är en flaskhals för att genomföra grävprojekt, men den visar också att situationen inte är lika mörk överallt.

Var sjunde svarar ”stämmer helt” på enkätfrågan om det finns resurser för att genomföra grävprojekt på arbetsplatsen, medan något fler anser att det ”inte alls” finns resurser för att gräva. Det är ungefär lika många som har uppfattningen att det helt eller delvis finns resurser på arbetsplatsen som anser att det saknas. Jämfört med andra ägarformer är det färre inom public service som svarar att bristande resurser hindrar grävprojekt.

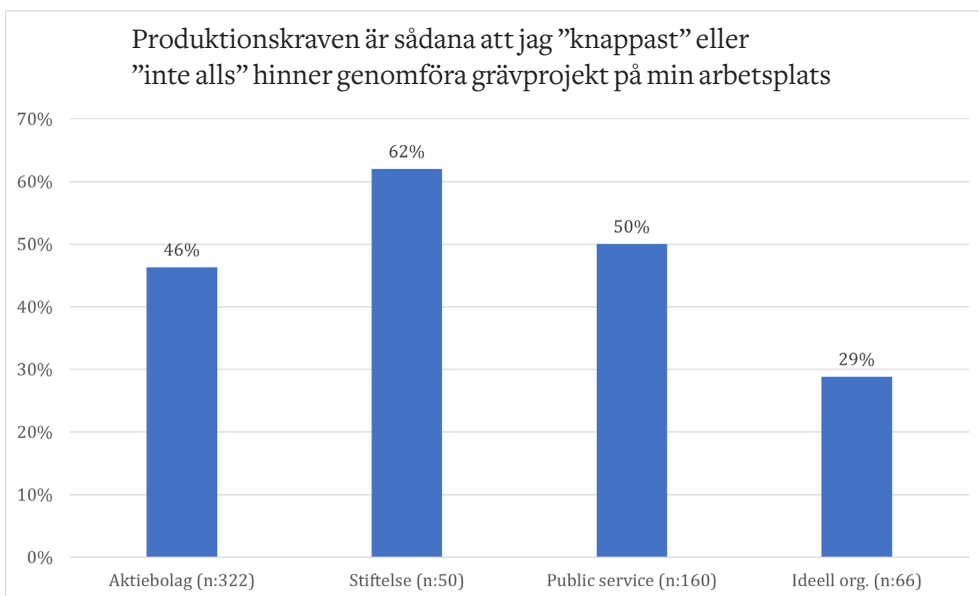
Figur 3

N: 683

Även om det finns resurser på en del redaktioner kan produktionskraven vara en begränsande faktor för att genomföra grävprojekt. 45 procent svarar att det knappast eller inte alls är möjligt att genomföra sådana. Endast var tionde anser att produktionskraven är helt förenliga med att kunna genomföra grävprojekt.

Figur 4

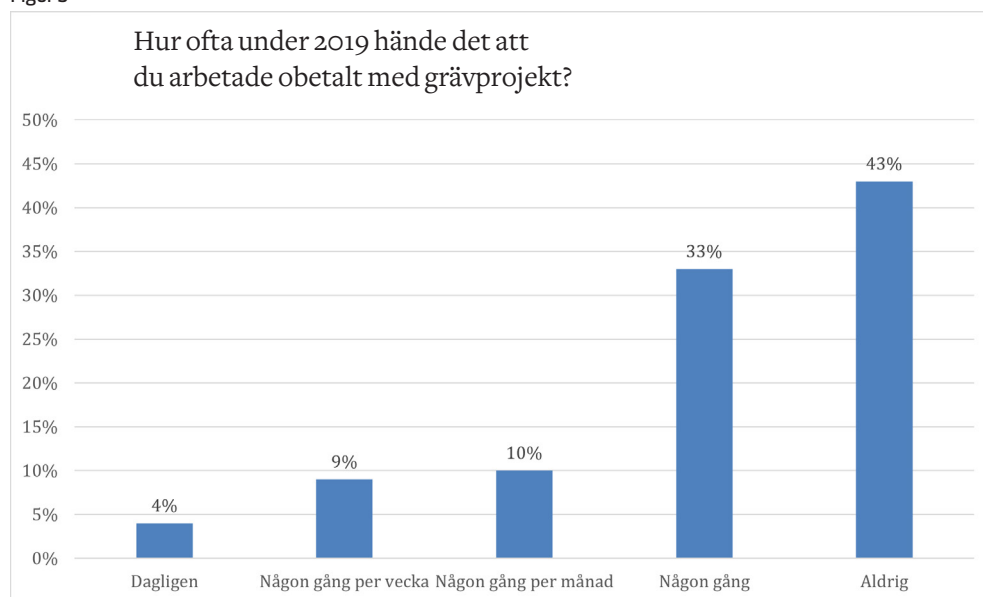
Uppdelat på ägarform, n-tal inom parentes.

Enligt undersökningen är det ingen större skillnad mellan public service och privat ägande när det gäller hur produktionskraven påverkar möjligheten att genomföra grävprojekt.

I sammanhanget bör nämnas att det finns en tendens i branschen mot att färre journalister ska publicera allt mer och på flera plattformar samtidigt. Det är till exempel inte ovanligt att en skrivande journalist vid sidan av artikeln i papperstidningen publicerar sig online på en sajt, i sociala medier och med rörlig bild i webb-tv.

OBETALT GRÄVANDE VANLIGT 2019

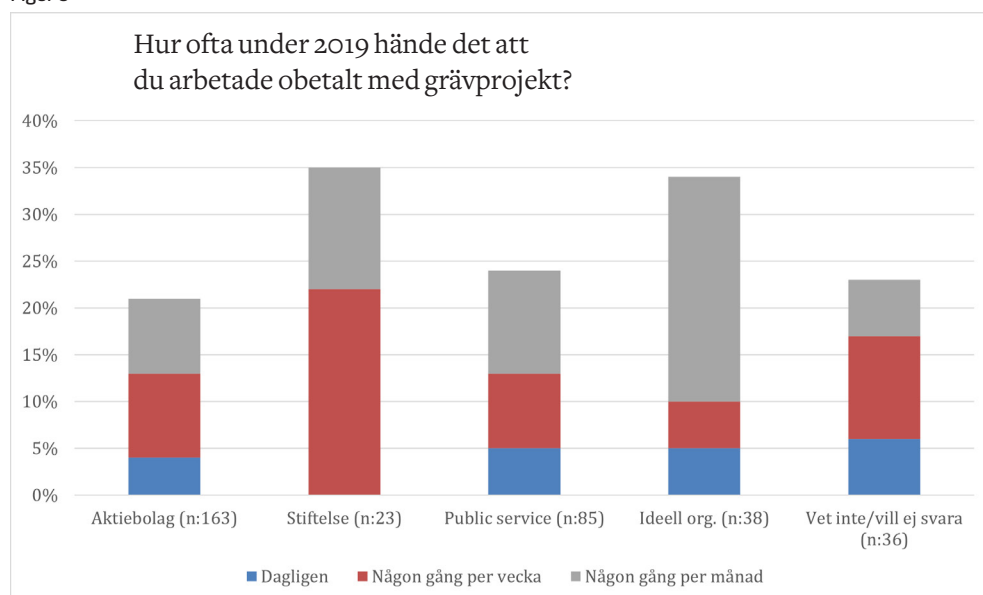
Figur 5

N: 345 (bara de svarande som grävde någon gång 2019).

Enligt undersökningen svarar över hälften att de någon gång, varje månad, varje vecka eller dagligen arbetar obetalt med grävprojekt. En liten andel svarar att de gräver dagligen utan ersättning.

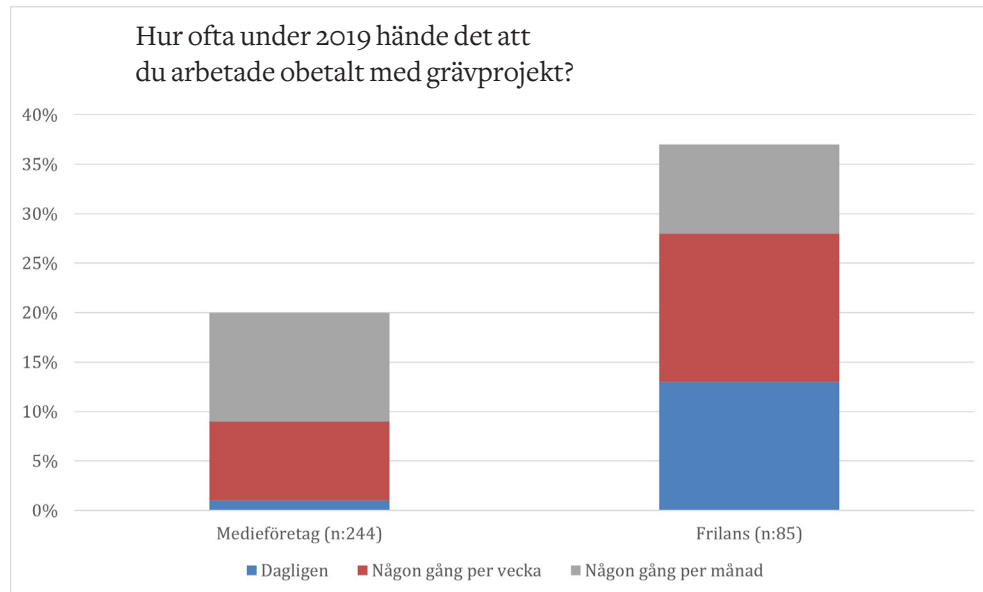
Figur 6

Uppdelat på ägandeform, n-tal inom parentes.

Figur 7

Uppdelat på anställningsform, n-tal inom parentes.

Inom de flesta ägandeformer förekommer dagligt obetalt grävarbete enligt de svarande. Frilansar svarar tre gånger så ofta att de arbetar obetalt dagligen eller någon gång per vecka jämfört med anställda på medieföretag.

VILKA OMRÅDEN GRANSKAS?

Figur 8

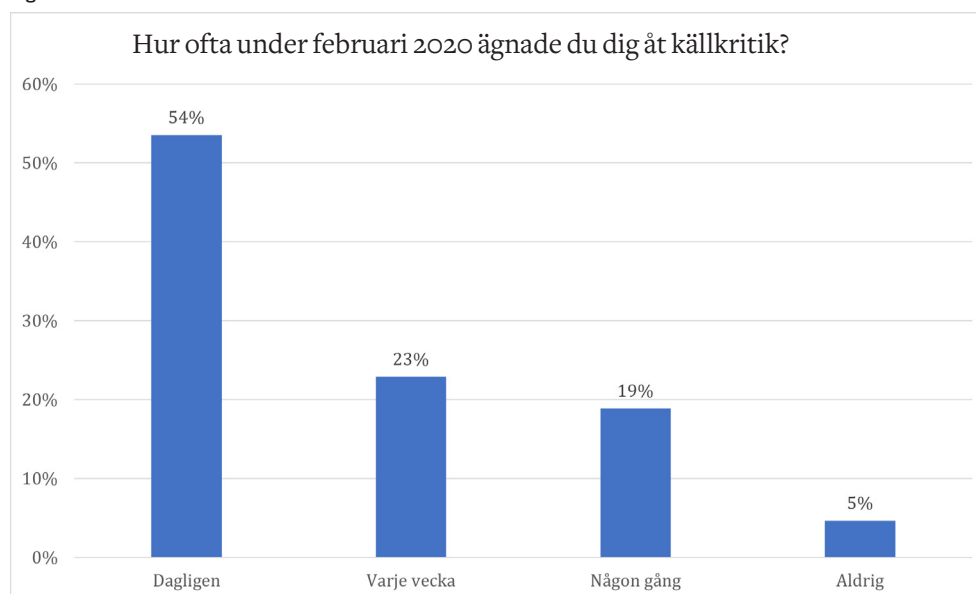

N: 376 (bara de som grävde någon gång 2019).

Flera alternativ kunde väljas av de svarande i undersökningen. Grävprojekt inom området brott/rättsväsende dominerar tillsammans med ekonomi/näringsliv och politik. Däremot hamnar områden som miljö och teknik liksom sport, försvar/underrättelsetjänst och välgörenhet i olika grad i grävandets skugga.

KÄLLKRITIK

Figur 9

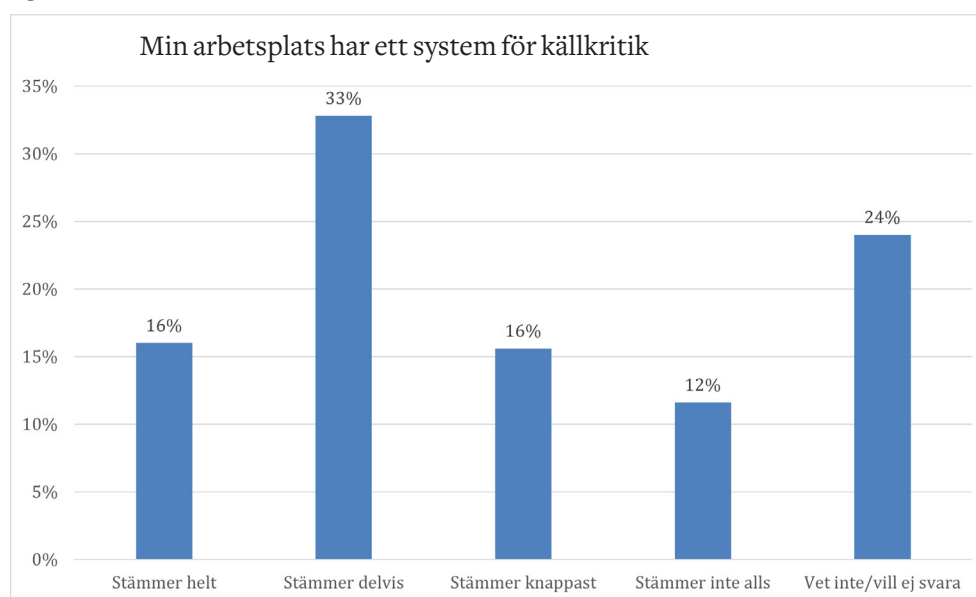

N: 450 (endast reportrar och researchers).

Källkritik är central för journalistiskt arbete, oavsett om det handlar om grävande journalistik, löpande nyhetsrapportering eller uppföljning och rewrite av andra mediers texter. Detta diskuteras ofta som ett individuellt journalistiskt ansvar, men grundläggande källkritik är också ett utgivaransvar (Allern och Pollack, 2019).

I undersökningen definierades källkritik som möjligheten att bedöma och ifrågasätta källors trovärdighet. 54 procent av journalisterna anger att de ägnar sig åt källkritik på daglig basis. Närmare en fjärdedel bedriver källkritik sporadiskt, det vill säga inte ens en gång i veckan eller aldrig. De som gräver oftast är också de som ägnar sig mest åt källkritik, research och databehandling.

Figur 10

N: 674

Studien har ställt frågor om tillgången till olika system för källkritik. 49 procent av respondenterna säger sig ha tillgång till sådana system, vilket kan tyda på att källkritiken lika ofta betraktas som ett individuellt snarare än kollektivt och redaktionellt ansvar.

Tabell 1 Har du under det senaste året använt något av följande granskningsverktyg på din arbetsplats?

	Dagligen	Någon gång / vecka	Någon gång / månad	Mer sällan	Finns ej	TOTALT
Verktyg för att verifiera bild-autenticitet N:454	2 %	4 %	9 %	34 %	52 %	101 %
Verktyg för verifiering av sociala medier N:433	3 %	5 %	10 %	31 %	51 %	100 %
Listor på betrodda/ icke betrodda källor N:452	2 %	5 %	5 %	23 %	64 %	99 %
Vägledande policydokument kring faktagranskning N:442	3 %	6 %	9 %	31 %	51 %	100 %
Regler som rör personlig integritet N:455	12 %	12 %	18 %	34 %	24 %	100 %
Juridisk vägledning beträffande offentlighetsprincipen N:482	2 %	5 %	19 %	53 %	22 %	101 %

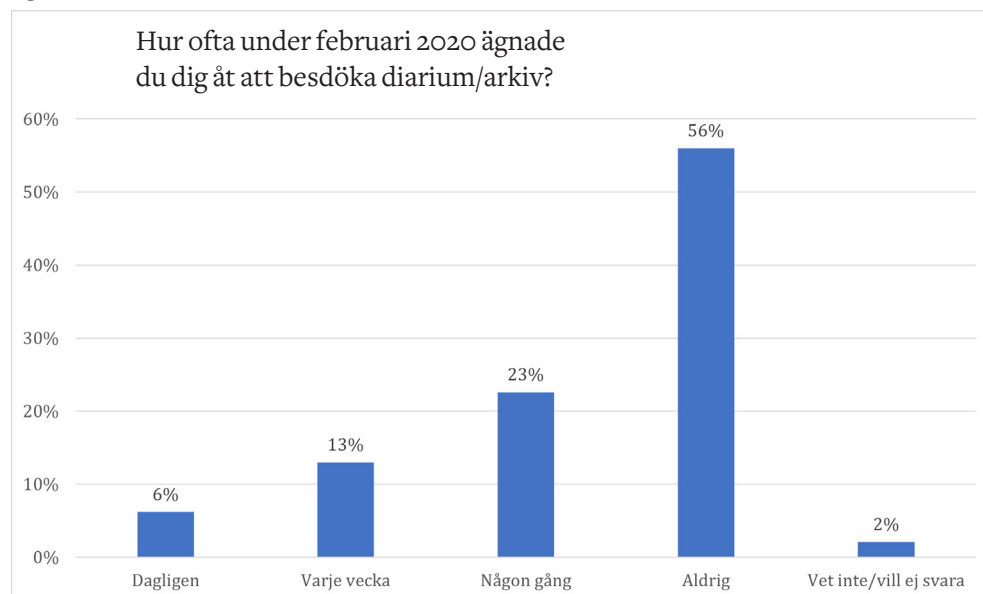
De som svarat "Vet inte/vill ej svara" borttagna.

I undersökningen gavs exempel på sådana verktyg som möjligheten att kontrollera bilders autenticitet, verifiering av sociala medier, listor på betrodda medier eller vägledande policydokument kring faktagranskning. En mycket liten andel av de svarande journalisterna använder sådana verktyg systematiskt i sitt arbete.

Till viss del kan siffrorna förklaras av att behovet av verktygen varierar i det dagliga arbetet. Användningen hänger dock ofta ihop med tillgång, vilket gör att redaktioner som aktivt tillgodoser medarbetare med system för källkritik samtidigt hjälper dem att synliggöra och identifiera källkritiska problem. Bristen på verktyg i källkritik kan innebära högre risk för desinformation och att falska nyheter slinker igenom.

HINDER FÖR OFFENTLIGHETSPRINCIPEN FEBRUARI 2020

Figur 11

N: 450 (endast reportrar och researchers).

Mer än hälften, 56 procent, av de svarande uppger att de under en slumpvis utvald månad, februari 2020, inte en enda gång besökte ett diarium eller ett arkiv. Detta kan vara en konsekvens av produktionskraven där få journalister kan avsätta tid för att besöka ett arkiv eller på plats gå igenom diarium. En majoritet av de svarande säger att bristen på digitala arkiv innebär hinder för att kunna granska.

Tabell 2: I vilken utsträckning håller du med om följande påståenden?

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte	Vet inte/vill ej svara	TOTALT
Offentlighetsprincipen tillämpas på ett sätt så att allmänna handlingar blir svåra att få ut.	9 %	55 %	13 %	6 %	17 %	100 %
Sekretessbestämmelser tillämpas på ett enligt min uppfattning felaktigt sätt som gör att uppgifter jag behöver inte lämnas ut.	13 %	51 %	10 %	5 %	22 %	101 %
Avgifter för allmänna handlingar försvårar arbetet att granska.	16 %	28 %	21 %	13 %	22 %	100 %
GDPR tillämpas på ett enligt min uppfattning felaktigt sätt som argument för att inte lämna ut uppgifter.	14 %	27 %	12 %	4 %	43 %	100 %

N: 404 (endast reportrar och researchers).

Två tredjedelar av journalisterna anser att såväl offentlighetsprincipen som sekretessbestämmelser tillämpas felaktigt och förhindrar att uppgifter lämnas ut. Nästan hälften säger att avgifter för handlingar samt tillämpning av GDPR försvårar arbetet med att granska.

ARBETSLEDNING 2020

Tabell 3: I vilken utsträckning håller du med om följande påståenden?

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Vet inte/vill ej svara	TOTALT
Arbetsledningen är kunnig i undersökande metoder. N: 674	18 %	35 %	14 %	9 %	24 %	100 %
Arbetsledningen prioriterar grävprojekt. N: 650	10 %	30 %	21 %	16 %	24 %	101 %
Min arbetsledning vågar göra tuffa publiceringar. N: 650	21 %	38 %	12 %	7 %	22 %	100 %

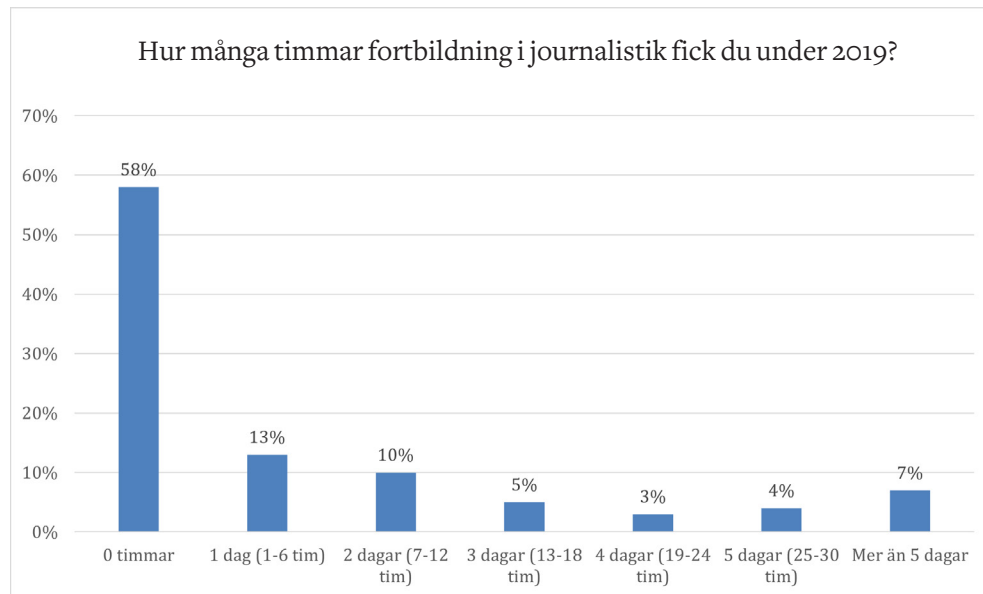
Tio procent av journalisterna i studien svarar "stämmer helt" om påståendet att arbetsledningen prioriterar grävprojekt och 21 procent anser att arbetsledningen vågar göra tuffa publiceringar.

Det är ofta arbetsledningen som prioriterar resurser och beslutar om publiceringar. Endast en femtedel av de svarande journalisterna uppger sig ha kunniga chefer. Hälften anser sig ha chefer med viss kompetens i undersökande arbetsmetoder.

Undersökningen pekar inte på någon större variation mellan ägarformerna när det gäller prioritering av gräv, trots skillnaden i uppdragen mellan public service och andra typer av mediebolag.

JOURNALISTISK FORTBILDNING 2019

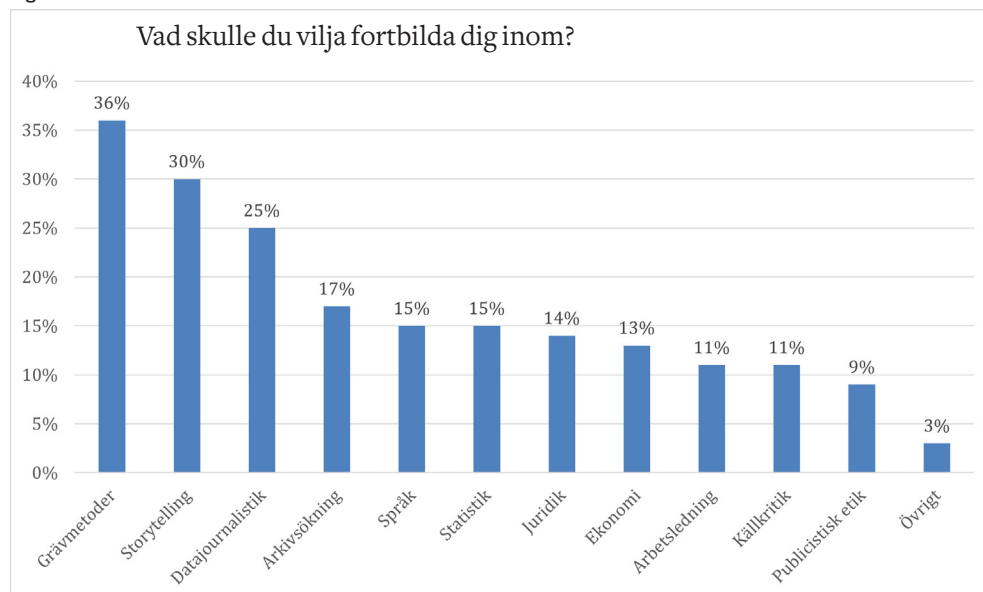
Figur 12

N: 608

58 procent av de svarande fick ingen fortbildning alls i journalistik under 2019. Vanligaste svaret bland dem som utbildades 2019 var att de fick en dag, motsvarande 1–6 timmar fortbildning. Bristen på fortbildning tycks vara ett allmänt problem i branschen, skillnaderna är små mellan olika ägarformer.

Figur 13

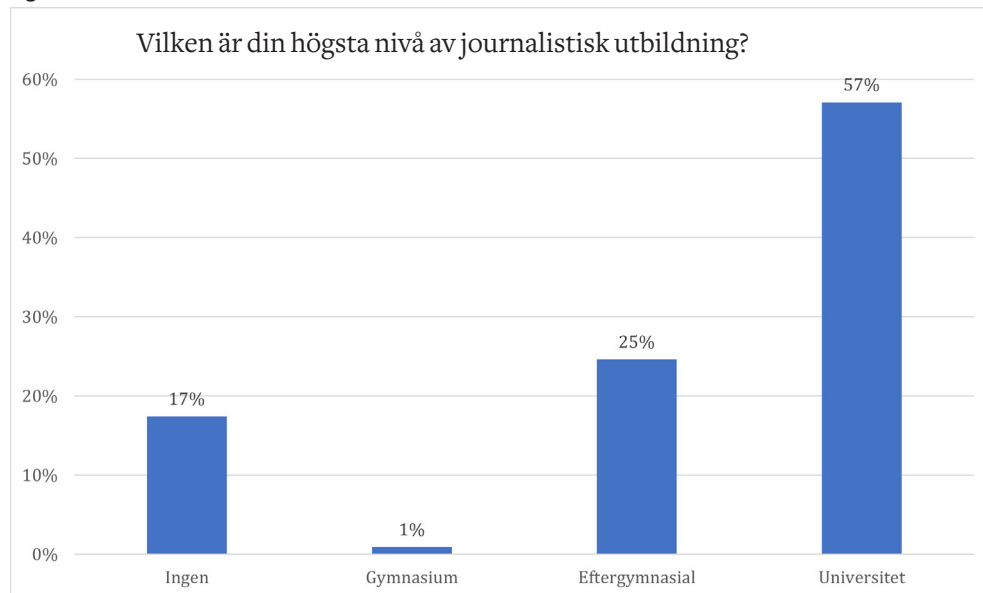
N: 774

Journalisterna i undersökningen fick välja upp till tre områden där de önskar sig vidareutbildning. Svaren visar att fortbildning i grävmetoder är mest eftertraktat, följt av utbildningar i storytelling och datajournalistik. Till viss del kan utbildningar i datajournalistik och arkivsökning rymmas inom begreppet grävmetoder, vilket snarare förstärker intrycket av brister i denna del. Intresset för utbildning i källkritik är lågt.

52 procent av de svarande känner inte till reglerna i Journalistförbundets kollektivavtal om kontinuerlig kompetensutveckling.

GENERELL UTBILDNING

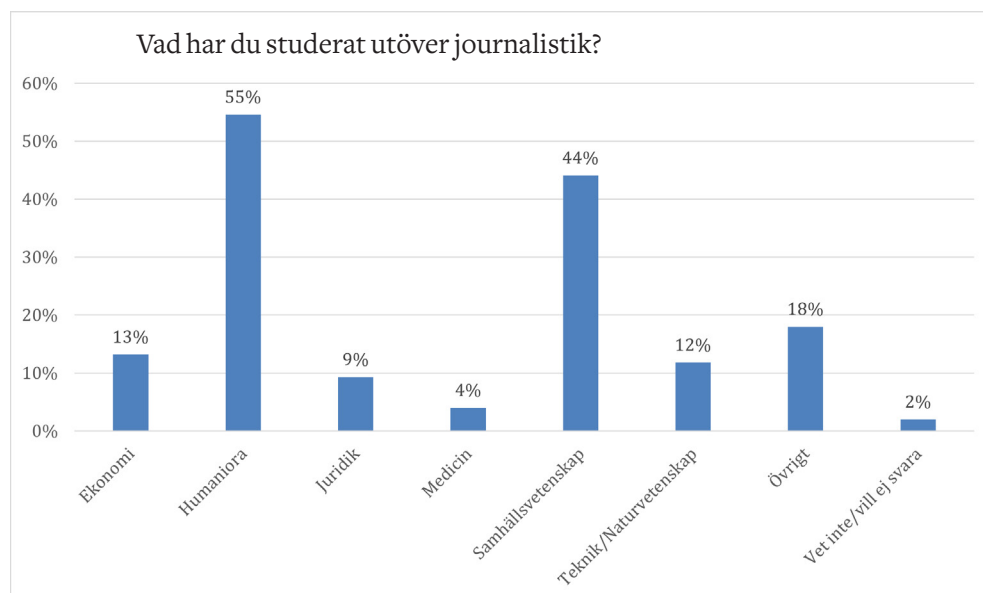
Figur 14

N: 755

Mer än hälften av journalisterna som svarat på enkäten är utbildade inom journalistik på universitetsnivå.

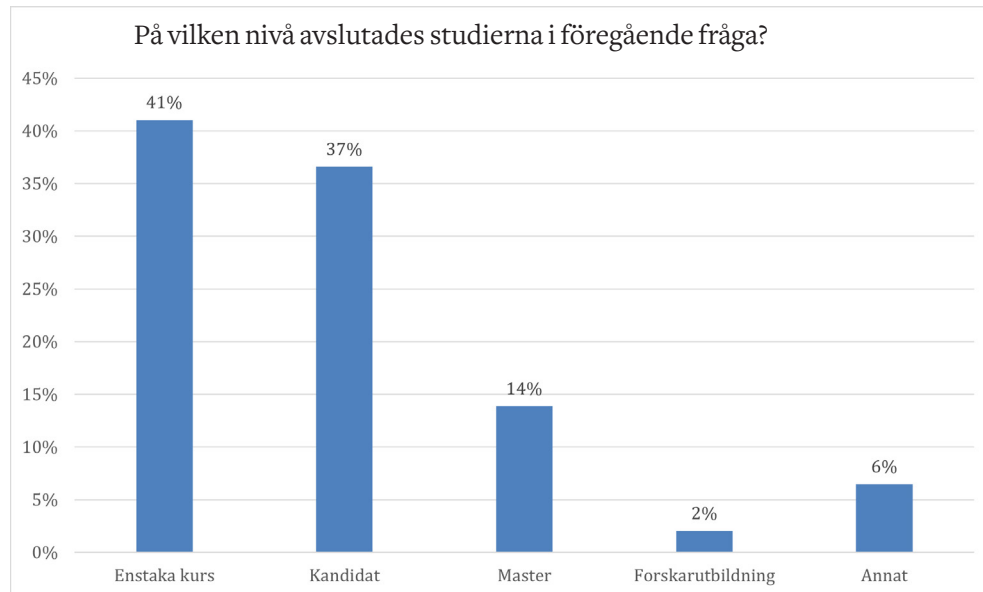
Figur 15

N: 551

Utöver journalistik är de journalister som svarade på enkäten oftast utbildade inom humaniora och samhällsvetenskap. Jämförelsevis få har utbildning inom medicin, juridik, teknik/naturvetenskap eller ekonomi.

Figur 16

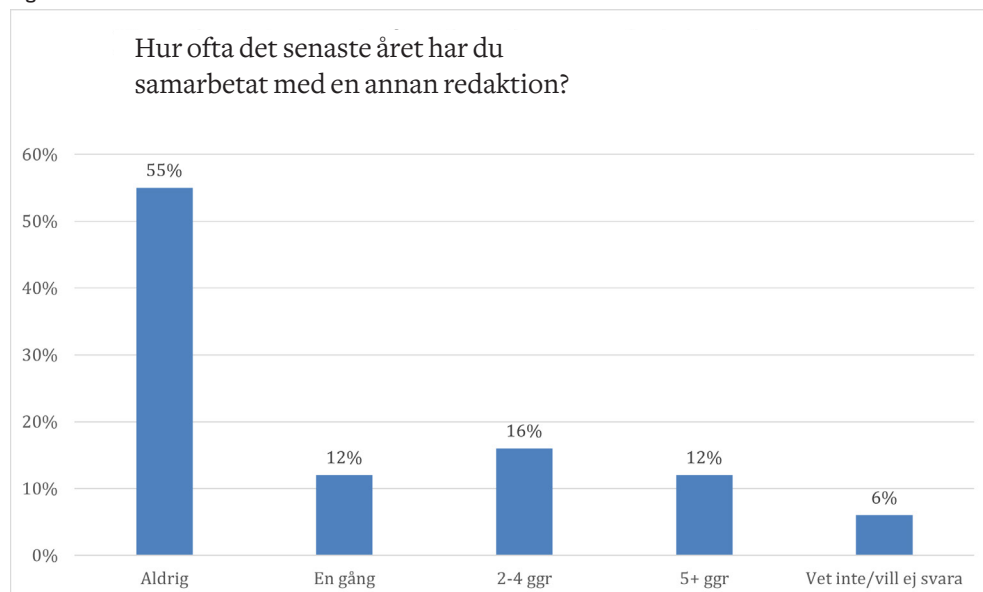

N: 541

Få har högre utbildningsnivå – master eller forskarutbildning. Fler kvinnor än män är högutbildade.

SAMARBETE

Figur 17

N: 690

Samarbete mellan medier kan vara ett sätt att dela risk och resurser vid grävprojekt. Vid sampublicering i flera medier kan även genomslaget öka. Samtidigt kan samarbete ses som ett hot mot konkurrensen och mångfalden. Samarbeten mellan icke-konkurrerande medier på åtskilda marknader, inte minst internationella, kan vara en förutsättning för en granskning.

Majoriteten svarade att de inte samarbetar med utomstående redaktioner. De som samarbetar gör det helst inom koncernen. Bara var tionde har gjort något jobb tillsammans med en utomstående redaktion. Trots en globaliserad värld svarar bara var tjugonde i undersökningen att de har samarbetat internationellt.

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

I denna rapport har vi uppmärksammat villkoren för grävande journalistik i Sverige.

Journalistikens viktigaste uppgift är att granska makten och förse medborgarna med sann och relevant information om vad som sker i ett samhälle. Det kan gälla allt från narkotikarelaterad brottslighet, matfusk och politiskt maktmissbruk till penningtvätt, vetenskapsoredlighet och lögnaktiga påståenden. Därför är djupgående och kritiskt granskande grävjournalistik av avgörande betydelse för att upprätthålla ett demokratiskt samhälle.

I Sverige finns förutsättningarna för granskande journalistik. Frågan är om den bedrivs i den omfattning som krävs.

FÖR FÅ GRÄVARE

Omkring hälften av journalisterna i undersökningen uppger att de under det år som studien omfattar, 2019, inte någon gång sysslade med grävande journalistik. Rapportering om händelser och snabbare, "icke grävande" journalistiskt arbete är givetvis också mediernas uppgift för att hålla medborgarna informerade. Men det är viktigt att hitta en rimlig balans mellan den självständiga granskningen i grävprojekt och återrapportering om skeenden och företeelser.

PRODUKTIONSKRAV BROMSAR, RESURSER SAKNAS

Bara tio procent av journalisterna anser att produktionskraven medger grävprojekt.

Kraven på allt tätare publiceringar minskar möjligheterna att kunna genomföra grävande journalistik. När digitaliseringen skapar förutsättningar för att publicera dygnet runt och det ligger i nyhetsverksamhetens dna att ständigt bidra med nyheter, måste naturligtvis resurser till detta prioriteras. Det får till följd att resurserna för grävande journalistik minskar.

En stor andel av de svarande uppger att resurser saknas för grävande journalistik på den egna redaktionen.

Av journalister i aktiebolag, stiftelser och ideella organisationer säger omkring hälften att det knappast finns, eller inte alls finns, resurser att gräva. Det gäller även public service, där kraven på självständiga granskningar återfinns i sändningstillstånden¹.

Branschen inser värdet av redaktionernas egna grävande och att särskilda reportrar utses och grupper inrättas för ändamålet. Men det viktiga är att grävandet som arbetsmetod och journalistiskt förhållningssätt tillämpas av alla, för att i varje enskilt läge kunna undersöka eller ifrågasätta vad som egentligen döljer sig bakom en händelse, utsaga eller nyhet.

Det innebär också att chefer och arbetsledare måste ha tillräcklig grävkompetens. Eftersom granskande journalistik är ett kärnuppdrag måste dessa ha hög kompetens för att efterfråga, initiera och stödja grävande medarbetare, och inte minst fullt ut ta ansvar för publiceringen.

KUNSKAPSBRANSCH UTAN KOMPETENSUTVECKLING

Majoriteten av de journalister som har svarat på enkäten uppger att de inte fick någon fortbildning under 2019. Man kan jämföra med andra branscher som granskar och arbetar

¹ För nyhetsverksamheten står det i både i SVT:s och SR:s sändningstillstånd att bolagen "ska granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna samt spegla verksamheten inom sådana organ och inom andra maktsfärer".

Det står även att SVT och SR "ska bevaka, spegla och kritiskt granska händelser på kulturlivets olika områden i Sverige och i andra länder".

med utredande verksamhet, utövar makt och har stort ansvar gentemot sina intressenter. Revisorer kräver genom sin branschorganisation FAR att ordinarie medlemmar ska planera och genomföra minst 20 timmar fortbildning per år (FAR 2021). Enligt Advokatsamfundets stadgar ska advokater genomgå minst 18 timmar utbildning per år (Advokatsamfundet 2020).

Detta fortbildningsunderskott kan innebära en samhällsrisk. Journalister utövar makt. Okunniga publiceringar kan skada individer, okunniga journalister har svårt att stå emot desinformation i sociala medier.

MÅNGA SÄGER ATT DE GRÄVER OBETALT

Av enkäten framkommer att frilansare är missgynnade när det gäller att få betalt för den arbetstid de lägger i grävprojekt. Det är av stor vikt att medie företagen tar ansvar för och också ersätter researchtiden, inte bara det färdiga grävjobbet.

KÄLLKRITIKEN ÄR EFTERSATT, VERKTYGEN FÖR ATT UNDERLÄTTA FÅ

Enkäten tyder på att källkritiken är eftersatt på svenska redaktioner och att verktyg för att underlätta denna används alltför sällan. Det är illavarslande eftersom källkritik är vapnet mot desinformation. Det är viktigt att stärka ett mer källkritiskt förhållningssätt i journalistiken. Där kan en spridning av grävkompetens bidra. Betydligt fler journalister behöver lära sig de researchmetoder och den databehandling som krävs.

GRÄVKOMPETENS ÄR EFTERTRAKTAD

Undersökningen visar att den mest eftertraktade fortbildningen handlar om metoder i undersökande journalistik. Tyvärr tillhandahålls den inte i den utsträckning som krävs.

FÅ UTBILDADE INOM VÅRD, NATURVETENSKAP OCH TEKNIK

Studien tyder på att förhållandevis få journalister har utbildning inom juridik, teknik/naturvetenskap eller ekonomi. Medicin/hälsa, klimat/teknik/vetenskap samt integration/migration förekom också mer sällan bland grävprojekten 2019.

Bristande förkunskaper inom viktiga områden påverkar förmågan till källkritik och risken för desinformation ökar. ”Om du inte har kunskaper om områdena du bevakar, kan du fort bli ett offer för andras information eller önskan om att styra dig.”²

MÅNGA UPPLEVER HINDER FÖR OFFENTLIGHETSPRINCIPEN

Vår undersökning tyder på att många svarande upplever hinder för offentlighetsprincipen. Kombinerat med främst lokaltidningars och lokala etermediers snabbt minskande resurser ger det en oroande bild av förutsättningarna för journalisters granskande uppdrag. Självklart finns problemet för alla medier, men lokalt slår utvecklingen mycket hårdare.

FÅ REDAKTIONELLA SAMARBETEN

Samarbeten kan vara ett sätt att samla resurser och kompetens och dela risker, om inte mediemångfalden hotas. Det gäller i synnerhet internationella samarbeten. Ändå sker de sällan.

---

² Terje Erikstad citerad i Allern, S. 2018.

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

FÖRBÄTTRA KOMPETENSUTVECKLINGEN

Bristen på fortbildning är ett generellt problem i branschen och av enkätsvaren att döma är behovet av fortbildning i journalistiska grävmetoder stort. Inför konkreta krav i kollektivavtalen på kompetensutveckling i journalistik.

ORGANISERA FÖR GRÄV

Inför grävgrupper eller grävstolar med roterande bemanning på alla redaktioner och en process för att systematiskt arbeta med undersökande journalistik, såsom det ofta är organiserat för skarpa nyhetslägen i dag. Alla journalister bör emellanåt få gräva och grävande journalistik bör genomsyra all verksamhet, inte bara arbetet med de stora avslöjandena.

MOTVERKA SLENTRIANJOURNALISTIK

Innehållsproduktion får inte ske på bekostnad av kritisk granskning. Anpassa produktionskraven så att källkritiken i såväl daglig produktion som grävprojekt hinns med.

MOTVERKA GRATISGRÄVANDE

Motverka obetalt grävande, inte minst bland frilansar. Redaktioner bör ha en policy för riskdelning och betalning vid omfattande research och förstudier vid grävprojekt.

SKÄRPT TILLÄMPNING AV OFFENTLIGHETSPRINCIPEN

Riksdagen har antagit särskilda lagar för att hjälpa journalister, såsom offentlighetsprincipen, källskyddet, meddelarfriheten och efterforskningskyddet. Ändå uppfattar journalister att de motarbetas när de begär ut handlingar. En attitydförändring krävs för att hjälpa tidspressade journalister. Utvidga även offentlighetsprincipen så att handlingar alltid kan lämnas ut digitalt som i Norge.

REFERENSER

Allern, S. & Pollack, E. (2019) *Källkritik! Journalistik i lögnens tid*. Lund: Studentlitteratur

Allern, S. (2018) *Journalistikk og kildekritisk analyse*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Nygren, G. & Appelgren, E. (2015). *Färre journalister som producerar mer för fler kanaler*.

Riktlinjer för professionell vidareutbildning av advokater, med revideringar antagna den 4 december 2020. Advokatsamfundet. (Hämtad 2021-03-05)

https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatyirket/riktlinjer-professionell-vidareutbildning-rev-4-dec-2020-slutlig.pdf

Vidareutbildning för auktoriserad revisor. FAR (Hämtad 2021-03-05)

<https://www.far.se/utbildningar/auktorisering/vidareutbildning-auktoriserad-revisor/>